

Kirkuk University Journal: Humanity Studies

مَجَلَّةُ جَامِعَةِ كَرْكُوكَ لِلدِّرَاسَاتِ الْإِنْسَانِيَّةِ

ISSN P: 1992-1179

ISSN E: 3107-3360

Organaization of Semantic Memory in the Kurdish Language

Rozhgar Rifaat obeer¹ Asst. Prof. Dr. Sirwan Samin Ahmad²

eskm24010@uokirkuk.edu.iq Master's Student¹ serwansamen4@gmail.com Department of Kurdish Language, College of Education for Human Sciences, University of Kirkuk²

Abstract: This research examines the structure and nature of semantic memory. Semantic memory plays a crucial role in storing information for speakers; without it, individuals would be unable to express their intentions, and the act of speech could not take place. Furthermore, the study explores the various types of memory, each fulfilling a specific function. Every memory type is essential for storing information, whether in monolingual or multilingual speakers, enabling proper speech and the ability to communicate in the languages they know. Additionally, the research highlights all the aspects that influence an individual's cognition, as well as the factors affecting multilingualism. It comprehensively explains how a person can be influenced by another language.

Keywords: Semantic Memory, Multilingualism, Monolingualism.

تنظيم الذاكرة الدلالية في اللغة الكردية

روزگار رفعت عبيد¹ سيروان سمين احمد²

eskm24010@uokirkuk.edu.iq طالبة ماجستير ، قسم اللغة الكوردية

serwansamen4@gmail.com أستاذ مساعد ، قسم اللغة الكوردية كلية التربية للعلوم الإنسانية جامعة كركوك

المخلص :

يتناول هذا البحث بنية وطبيعة الذاكرة الدلالية ، حيث تلعب هذه الذاكرة دوراً بالغ الأهمية في تخزين كافة المعلومات لدى المتحدثين؛ إذ لولا الذاكرة لما تمكن الإنسان من التعبير عن مقاصده ولما تحققت عملية الكلام من الأساس. علاوة على ذلك، يتطرق البحث إلى أنواع الذاكرة، حيث يؤدي كل نوع منها وظيفته الخاصة، وتبرز أهمية كل منها في حفظ المعلومات داخل الذاكرة، سواء أكان ذلك لدى المتحدثين أحاديي اللغة أم متعددي اللغات، وذلك من أجل إنتاج خطاب لغوي سليم وتمكين الفرد من استخدام اللغات التي يتقنها. كما يوضح البحث كافة الجوانب التي تؤثر على الإدراك الفردي، وجميع العوامل المؤثرة على ظاهرة التعدد اللغوي من مختلف النواحي، والتي من شأنها أن تجعل الفرد واقعاً تحت تأثير لغة أخرى يتناول هذا البحث بنية وطبيعة الذاكرة الدلالية (Semantic Memory) ، حيث تلعب هذه الذاكرة دوراً بالغ الأهمية في تخزين كافة المعلومات لدى المتحدثين؛ إذ لولا الذاكرة لما تمكن الإنسان من التعبير عن مقاصده ولما تحققت عملية الكلام من الأساس. علاوة على ذلك، يتطرق البحث إلى أنواع الذاكرة، حيث يؤدي كل نوع منها وظيفته الخاصة، وتبرز أهمية كل منها في حفظ المعلومات داخل الذاكرة، سواء أكان ذلك لدى المتحدثين أحاديي اللغة أم متعددي اللغات، وذلك من أجل إنتاج خطاب لغوي سليم وتمكين الفرد من استخدام اللغات التي

وقائع المؤتمر الدولي الرابع (التعليم العالي وقضايا المجتمع المعاصر) ٦-٧/٥/٢٠٢٦

يتقنها. كما يوضح البحث كافة الجوانب التي تؤثر على الإدراك الفردي، وجميع العوامل المؤثرة على ظاهرة التعدد اللغوي من مختلف النواحي، والتي من شأنها أن تجعل الفرد واقعاً تحت تأثير لغة أخرى.

الكلمات المفتاحية: الذاكرة الدلالية، التعدد اللغوي، أحادي اللغة

رېكخستنې يادگه‌ی سیمانتيکی له زمانې کورديدا

رؤڅگار رفعت عبید ١ پ.ی.د. سیروان سمین احمد ٢

خویندکاری ماستر، بهشی زمانې کوردی ١ ماموستای یاریده‌دهر دکتور له بهشی زمانې کوردی، کولتیزی په‌روډه‌دی زانسته مروځایه‌تییه‌کان ٢

پوخته:

لهم توږینه‌وه‌یدا باس له پیکهاته و سروشتی یادگه‌ی سیمانتيکی کراوه. چونکه یادگه‌ی واتای رولی گرنگی همیه له هملگرتنی هممو زانیاریه‌کان لای ناخپوره‌ان چونکه به نېوونی یادگه مروځ ناتوانیت مېهستی خوی دهربریت و کرده‌ی ناخواتن بېته ناروه. له‌گه‌ل ټوه‌شدا جوړه‌کانی یادگه باس کراوه که هر یه‌که‌یان ټرکی تاییه‌تی خویان به‌جیده‌گه‌یمن، چونکه هر یه‌کان گرنگی خویان همیه بو هملگرتنی زانیاریه‌کان له یادگه‌گدا جا لای ناخپوره‌انی تاک زمان بېت یاخود لای ناخپوره‌انی فر زمان بو ټوه‌ی ناخواتنی دروست بېته ناروه و مروځ بتوانیت له‌ی زمانای دهرزانی، هممو ټوه‌ی لایه‌نانه‌ی که کاریگه‌ری له نوازهی تاکدا ده‌کن، هممو ټوه‌ی هؤکارانه‌ی که کاریگه‌ریان له‌سهر فر زمانی همیه و له هممو لایه‌نه‌کان روونکر اوته‌وه که دهرکریت مروځ به‌هؤیه‌وه بکه‌وتیه بهر کاریگه‌ری زمانیکی تر.

کللی وشه: یادگه‌ی سیمانتيکی، فره زمان

پیشه‌کی:

ناونیشانی توږینه‌وه‌که بریتیه له (رېکخستنې یادگه‌ی سیمانتيکی له زمانې کورديدا) هملیکه بو خستنې رووی لایه‌نه جیاواز هکانی یادگه وده‌ستنیشانکر دنیان و روونکر دنه‌وه هینانه‌وه‌ی نمونه‌ی پېویست بو یادگه و جوړه‌کانی

سنوری لیکولینه‌وه‌که

سنوری لیکولینه‌وه‌که له‌چوار چپوه‌ی ئاستی سیمانتيکی‌دایه و هندیک جار په‌نا دهربریت بهر زمانه‌وانی کومه‌لایه‌تی و دهررونی بو دیاریکردنو خستنې‌رووی بابه‌ته‌کانی په‌یوه‌ست به یادگه‌وه.

رېبازی لیکولینه‌وه‌که

لهم لیکولینه‌وه‌یدا رېبازی و هسفی شیکاری گیراوه‌ته‌بهر و نمونه و داتا‌کان له ناخواتنی روظانه‌ی خه‌لکه‌وه و هرگیراوه و شیکردنه‌وه‌یه‌کی پېویست بو نمونه و داتا‌کان کراوه. له ههمان کاتیشدا رېبازی به‌راوردکاریش گیراوه‌ته‌بهر.

گرنگی لیکولینه‌وه‌که

گرنگی ټم لیکولینه‌وه‌یه له‌وه‌دایه که دهرکریت له داهاتوودا سوود لهم لیکولینه‌وه‌یه وهر بگریت و بگریت به بنه‌مایه‌ک بو ئاسانکر دنی فیربوونی زمانی دووم. یادگه‌ش خوی له خویدا بابه‌تیکی گرنگه بو زمان و رولیکی گرنگ دهرگریت بو دهربرینی دهربر او هکان لای ناخپوره‌ر.

دواتر له رهنه كانی میسكدا همدگه گریڻ و بو گهراندنوهی زانیاریه كانیس كهسه كه بیر له شته كانی په یوه ست بهو زانیاریه دهكاتهوه بو نهوهی بتوانیت دهستی پبگات و بیگه ریتهوه كاتیک كه پیویستی پببیت

(هادی الحویلة) بهم شیوهیه له باره ی یادگهوه دهدویت ، یادگه بریتیه له توانای عهقی مرؤف بو کؤکردنوهو تیگه شتن و و پاراستن و و مرگرتنوه و بهکارهینانی زانیاریهکان ، که مرؤف پیویستیتهی بو تهوای ژیانی نهک تنها بو کاتیکی دیاریکراو بو بهروپیشبردی ژیانی چارسهارکردنی کیشهکانی (ایمان عماد الدین ابراهیم محمد ، ٢٠١٧ ، ٣٠٨) . زانیانی فسیؤلویژی و دهر و وناسی بهم شیوهیه پیناسه ی یادگه بیان کردوه ، که یادگه نهو بهشه گرنه گهیه له دهماگی مرؤفدا که نهو زانیاریانه ی له ماوه ی ژیانکردنی مرؤفدا تیدا کؤده بیتوه ، یادگه تنها نامرازیک نیه بو هه لگرتن و عه م بار کردنی زانیاریهکان و تهوای ، به لکو نامرازیکه بو چارسه رکردن و رییکاری زانیاریه کانه و بگوردرین بو شیوهیه که لنیان تیگهین (نبراهیم فاقی ، ٢٠١٨ ، ٢٨) .

١-٢- قوناغه کانی به پرؤسه دابرنی زانیاریهکان له یادگه

زانیاریهکان له یادگه به سی قوناغ تومار دهکرتیت نهوانیش:

١- بههیماکردن : بریتیه له کرده ی گورینی و روژینه ره هاتوه کان بو ناو یادگه گورینیان بو سیسته مینک لهگه یادگه بگونجیت . (نازیز قادر میراودلی ، ٢٠١٦ ، ٢١١) نه م پرؤسه ی به کؤکردنه به پالوتن دهست پیده کات ، له م قوناغه د زانیاریه فیزیکیه کان دهگوردرین بو کؤد و ناماژه ی گونجاو تا یادگه بتوانیت هه لیان بگریت و به کؤد کردنیس گورینی زانیاریه ههستییه کانه بو نواندنی ناوه کی . نه م کارهش به سی ریگه ی بهرته ی نهجام دهدریت بههیماکردنی بینراو (وینه یی) بههیماکردنی (دهنگی) و بههیماکردنی سیمانتیک واتایی (باخان سرحد عبدالرحمان ، ٢٠٢٤ ، ٤٨) بهواتای نهوه ی هه موو نهو زانیاریه ههستیانه ی ، که له دهره وه له ریگه ی ههسته همرگره کانه وه دهگن به میسک ، میسکیش توانای هه بیت لیکدانه میان بو بکات لنیان تیگات ئینجا کاری بههیماکردنیان بو نهجام دهات که نه م ههش به یه کم ههنگاو داده ریت له رییکاری پرؤسیسکردنی زانیاریه کهن له یادگه دا .

تیوره کانی فیروون زمان پنیان وایه زانیاریهکان به شیوازیکی ناریک و په رش و بلاون له دهره وه ی ناوازه ی مرؤفدا ، وه بو کاری فییرکردن هچ پؤلینیک بو شته کان به شیوازیکی رییکراو ناکریت ، به لام مرؤف له ریگه ی نهو توانایه ی که هه یته ی زانیاریهکان پؤلین دهکات له میسکدا به شیوازیکی رییکراو و دواتریش هه لیان دهگریت . (نهزیره سابیر مستهفا ، ٢٠٢١ ، ٣٠٣)

٢- خه زکردن: بریتیه له پاراستن و مانه وه ی زانیاریهکان له یادگه . نه م قوناغه دووم قوناغه له قوناغه کانی پرؤسیسکردنی زانیاریهکان له یادگه ی مرؤف دا ، که دهکویته دوای بهکؤکردنی زانیاریهکان ، کاتیک که زانیاریهکان به کؤده کریڻ ئینجا کرده ی هه لگرتنی زانیاریهکان رووده ات ، وه کاتی هه لگرتنی زانیاریهکان جیاوازه هه ندیکیان بو چند چرکه بهک هه لگه گریڻ و هه ندیکیان تا کوتای ته من هه لگه گریڻ . (بروا ره سول ، ٢٠٢١ ، ١٥٤) له گه ل نهوه شدا زانیاریهکان به پیی سر وشت و چؤنیه تیان له ناوچه جیاوازه کانی میسکدا گه نجه دهگریت . هه رچه نده به شه جیاوازه کانی میسک زیاتر له پرؤسه که دا به شدار بن رییکریه کانی و مرگرتنوه ی زانیاری هه م هه شتن تر ده بن و پرؤسه ی هه لگرتنی زانیاریهکان ناسانتر ده کهن . (باخان سرحد عبدالرحمان ، ٢٠٢٤ ، ٤٩)

به‌لام نه‌گهر سه‌میری نهو خویندکارانه بکهین که له قوناغه‌کانی بنه‌رتین نهوه ده‌بینین که له نیوان هر پینج هه‌سته‌که‌ی مروف (بینین ، بیستن ، تامکردن ، بۆنکردن ، به‌رکه‌وتن) زیاتر سود له هه‌ردوو هه‌ستی بیستن و بینین و هه‌ر ده‌گرن له پرۆسه‌ی په‌روهرده بینین و بیستن جوهره هه‌ستین، که زانیاریه‌کان به که‌مترین ئالۆزی وله که‌مترین کاتدا ده‌گه‌یه‌نن و به سه‌رنج راکیشتر له هه‌سته‌کانی تر داده‌نریت بۆیه‌ش و به ریژه‌یه‌کی که‌متر سود له هه‌سته‌کانی تر ده‌بینن هه‌روه‌ها خویندکارانیش ده‌توانن ، که خیراتر و لایمی نهو پرس‌سیارانه بده‌نه‌وه ، که په‌یوه‌ستن به درکردنی بینینی بیسته‌نی و اتا زیاتر شیوه‌کان و ره‌نگه‌کان ده‌ناسنه‌وه (چوار گوشه ، بازه ، سور ، زه‌رد) له ناسینه‌وه‌ی خسه‌ته‌کانی دیکه‌ی وهک (ره‌قی ، زبری ، تونی) (ئومید به‌رزان برزو ، ٢٠٢٠ ، ٧٣). نه‌مه‌ش به واتای نهوه نایات که هه‌سته‌کانی تر گرنه‌گ نین به‌لام وینه و ئاماژه‌کان که له ریگه‌ی بینینه‌وه لای خویندکاران په‌یوه‌ست به فۆرمه زمانیه‌که‌ن زیاتر ده‌میننه‌وه .

هه‌روه‌ها ده‌توانین بلین له نیوان هه‌ردوو یادگه‌ی هه‌ستی بیستن و بینین دا یادگه‌ی هه‌ستی بیستن و اتا ده‌نگه‌کان بۆ ماوه‌یه‌کی زیاتر ده‌میننه‌وه . هۆکاری نه‌مه‌ش به نه‌گه‌ریکی زۆر نهوه‌یه که ده‌نگه‌کان به شیوه‌ی شه‌پۆل ده‌که‌ونه به‌رگۆی (نازیز قادر میراودملی ، ٢٠١٦ ، ٢١٣) زانیاریه‌کان له ناو یادگه‌ی هه‌سته‌کانی به کاتیکی که‌م و زۆر زوو له ناو ده‌چن ، یاخود بۆ ماوه‌یه‌کی که‌م ده‌میننه‌وه تێیدا هه‌ربه‌نه‌مانی زانیاریه‌ی بینراوه‌که یاخود بیستراوه‌که له‌ناو ده‌چن به‌لام نهو زانیاریانه‌ی که زیاتر له هه‌سته‌کانی تێیدا به‌ژدار ده‌بن نه‌گه‌ری مانه‌وه‌یان زیاتره (نه‌زیره سابیر مسته‌فا ، ٢٠٢١ ، ٢٩٩).

١-٣-٢ یادگه‌ی کورتخایه‌ن

ئه‌م یادگه‌یه نهو زانیاریانه له یادگه‌ی هه‌ستی و هه‌ر ده‌گرت، که له ریگه‌ی هه‌سته‌کان له جیهانی ده‌ره‌وه گه‌یشه‌توون به یادگه‌ی هه‌ستی ، به‌لام دوا‌ی گرنه‌گه‌یه‌کان بۆ یادگه‌ی کورت خایه‌ن ده‌گوازرینه‌وه ، له‌م یادگه‌شدا بۆ کاتیکی که‌م ده‌میننه‌وه و دواتر بابه‌ته گرنه‌گ و کاریگه‌ره‌کان ده‌گوازرینه‌وه به یادگه‌ی درێژخایه‌ن (عه‌دنان عه‌بدوڵلا عه‌بدولوه‌هاب ، ٢٠١٥ ، ٢١) . یادگه‌ی کورتخایه‌ن زانیاریه‌کانی ژبانی پوژانه بۆ ماوه‌یه‌کی کاتی هه‌له‌ده‌گرت به یادگه‌یه‌کی کاتی داده‌نریت . به نزیکه‌ی بۆ ماوه‌ی (٥_٣٠) چرکه زانیاریه‌کان ده‌میننه‌وه تێیدا . یادگه‌ی کورتخایه‌ن به شیوازیکی زانیاریه‌کان ده‌پاریزیت ، که جیاوازه له یادگه‌ی هه‌ستی . پرۆسه‌ی کارکردنی یادگه‌ی کورتخایه‌ن ده‌که‌ویته نیوان یادگه‌ی هه‌سته‌کی و یادگه‌ی درێژخایه‌ن . ئه‌م یادگه‌یه به کاری جفهره‌کردن هه‌له‌ده‌ستیت ، دواتر چاره‌سه‌رکردنی زانیاریه‌کان به شیوازیکی ، بپاریش له سه‌ر نهوه ده‌دات ده‌راره‌ی به‌کاره‌ینانی زانیاریه‌کان و یان لابردنیان یان په‌وانه‌کردنیان بۆ یادگه‌ی درێژ خایه‌ن بۆ نهوه‌ی به شیوه‌یه‌کی هه‌میشه‌یی زانیاریه‌کان بپاریزیت و هه‌لپیان بگرت (ده‌روون عه‌بدولرهمان سالح ، ٢٠١٤ ، ٦٩) . هه‌موو زانیاریه‌کان و اتا زانیاری تێکرده له‌م جوهره‌ی یادگه‌دا به‌ش به‌ش ده‌کرت ، دواتر به شیوه‌ی به‌ش و که‌رت گه‌نجه‌که‌رین ، به‌م شیوازی پرۆسه‌که‌رده‌ش ده‌گوترتیت توێژکردنی زانیاریه‌کان ، به‌م شیوازه‌ش ژماره‌یه‌کی دیجیتالی وهک (٩٥٧٦٩٦٣٤٣) بۆ نهوه‌ی بتوانریت له یادگه‌ی کورتخایه‌ن هه‌لبه‌گیریت ده‌بیت به‌ش به‌ش بکرت به‌م شیوازه (٩٥٧-٦٩-٦٣-٤٣) به‌شی یه‌که‌می سه‌ی زانیاریه له دابه‌شکردنه‌که‌دا به‌شی به‌شه‌کانی تر هر یه‌که‌یان له دوو زانیاری پیکدین . ئاوازداریتی تاکی کوردیش به ریژه‌یه‌کی زۆر پشست ده‌به‌ستن به یادگه‌ی کورت خایه‌ن بۆ گه‌نجه‌کردنی زانیاریه‌کان . بۆنمونه (ئاره‌زومه‌ندی که‌سه‌کان بۆ نهو ژمارانه‌ی ئاسانه‌ن ئاره‌زومه‌ندی له‌سه‌ر ژماره‌ی ئۆتۆمبیلی جوان و کورت) وه ئه‌م جوهره زانیاریه په‌یوه‌ست به گۆزانه‌وه

ناكات بۆ يادگه‌ی دريژخايه‌ن (ناقيس‌تا كه‌مال مه‌ممود ، ٢٠١٢ ، ٩٧) يادگه‌ی كورت خايه‌ن رۆلى له كرده‌ی زانياره‌كاندا هه‌يه . تاوه‌كو زانياره‌كان كورتتر بن ماوه‌ی مانه‌وه‌يان زياتره له‌م يادگه‌يه‌دا . هه‌روها هه‌ر چه‌نده هه‌سته‌وه‌رى زياتر به‌كار به‌ئيريت نه‌وا نه‌و زانياره‌ زورتر ده‌مئينه‌وه له‌م يادگه‌يه‌دا . ده‌توانن زانياره‌كان بۆ ماوه‌ی چه‌ند خوله‌كئيك به‌مئينه‌وه . (شيلان عومه‌ر حسين ، ٢٠٢١ ، ٧٨) . يادگه‌ی كورت خايه‌ن زور ناوى تريشى هه‌يه له‌وانه‌ش يادگه‌ی (يه‌كسه‌رى ، چالاك ، سه‌ره‌تايى ، كاراه‌ند) هه‌موو نه‌م ناوانه‌ش له‌وه‌و سه‌رچاوه‌يان گرتوه له‌به‌ر نه‌وه‌ی تاكه يادگه‌يه و ته‌نها نه‌م يادگه‌يه چاره‌سه‌ركه‌ريكى هه‌ميشه‌يه‌ى كوزانياره‌كان ده‌كات كارى شيكرده‌وه‌و ليكدانه‌وه‌و به‌هه‌ما كردن و ته‌نانه‌ت كارى راستكرده‌وه‌ى زانياره‌كانه‌ش ده‌كات . تا نه‌م ئاسته‌ى بتوانرئيت له يادگه‌ى دريژخايه‌ندا گه‌نجيكرئيت ياخود ولامدانه‌وه‌يه‌كى هاوكاتى بۆ نه‌و جو‌ره زانياره‌يه‌ى كه پئويستيان به ولامه . ئينجا نه‌و ولامانه نامانى بن ياخود زمانى بن . هه‌ر به‌م هۆكاره‌شه‌وه ده‌توانرئيت به يادگه‌ى كاركه‌ريش ناوبيرئيت . هه‌روها له يادگه‌ى كورت مه‌ودا هه‌ر چه‌نده زانياره‌يه‌ى نوويه‌كان به‌خيراى بچه ناويه‌وه ، وا ده‌كات كه زانياره‌يه كوئنه‌كان ناچار بن يادگه‌كه چۆل به‌كن . واتا زانياره‌يه نوويه‌كان و مرده‌گرئيت به‌لام زانياره‌يه كوئى تئيدا نامئينه‌ت (بروا ره‌سول نه‌حمه‌د ، ٢٠٢١ ، ١٥٨) .

يادگه‌ى كورتخايه‌ن سه‌ى پئكه‌هاته له‌خۆده‌گرئيت :

١- كوئنه‌رۆلى ناوه‌ندى : نه‌مه سه‌رۆكى يادگه‌ى كاركرده . نه‌م به‌شه له‌م يادگه‌يه‌دا بربار ده‌دات كه سه‌رنجت له‌سه‌ر چى بيت و زانياره‌يه‌كان بۆ كوئى ئاراسته بكرين .

٢- پئكه‌هاته‌ى زاره‌كى : نه‌م به‌شه ده‌كه‌وته نيوه گۆى چه‌يه ميشكه‌وه ، مامه‌له له‌گه‌ل ده‌نگ و زانياره‌يه قسه‌كردن ده‌كات واته كاتئيك چه‌ند جارئيك ژماره‌ى ئوتومبئيلئيك دووباره ده‌كه‌يته‌وه بۆ خوت تا له‌بيري نه‌كه‌يت نه‌مه‌ش دواى جياكرده‌وه‌ى هه‌ر يه‌كه له ده‌نگه‌كان ، هه‌ر ده‌نگئيك به تايبه‌تمه‌نديه‌كانى خويه‌وه به كوئده‌گرئيت ، واتا دواى دووباره كرده‌وه‌ى بۆ چه‌ند جارئيك ده‌توانرئيت له ناو ده‌نگه‌كانى تر دا بناسرئيه‌وه . (Camina and Guell , 2017 , 7) .

٣- پئكه‌هاته‌ى بينين -شه‌وينى : نه‌م پئكه‌هاته‌يه مامه‌له له‌گه‌ل زانياره‌يه بينراوى شه‌وينى ده‌كات ، واتا هه‌له‌ده‌ستئيت به پاراستنى وئنه‌و شه‌وين روخساره‌كان و ليكدانه‌وه‌يان . بۆ نمونه كاتئيك خه‌يالى چۆنيه‌تى ري‌كخسته‌نه‌وه‌ى كه‌لوپه‌له‌كانى مائئيك ده‌كه‌يت . (نازىز قادر ميراوده‌لى ، ٢٠١٦ ، ٢٢١) واتا گشت نه‌و ديمه‌ن و وئانه‌ى كه له ري‌گه‌ى هه‌سته‌ى بينينه‌وه ده‌كات به ميشك ، يادگه‌ى كورت خايه‌ن و مريان ده‌گرئيت به كوئده‌گرئيت تئيدا (عه‌دنان عه‌بدوئلا عه‌دولووه‌هاب ، ٢٠١٥ ، ٢١) .

كوئدانه‌ى واتايى له‌سه‌ر به‌مه‌ى هه‌ردوو خالى دووم و سه‌يه‌م رووده‌دات ، واتا ده‌توانين له ري‌گه‌ى زانياره‌يه هه‌سته‌يه‌كانه‌وه واتا دروست به‌هين وباره‌مى به‌ئينين ، چونكه كوئدكردي واتايى كارئيكى قورسه نه‌گه‌ر به هۆى ئاماژه‌ى ده‌نگى و جو‌لايه‌وه نه‌بئيت به‌رجه‌سته بوونى مه‌حاله ده‌بئيت (سه‌رچاوه‌ى پئشوو ، ٢١) .

١-٣-٣- يادگه‌ى دريژخايه‌ن

نه‌م يادگه‌يه زانياره‌يه‌كان (له اخوله‌ك - تا كوئتايى ته‌مه‌ن) واتا بۆماوه‌يه‌كى دريژ به‌رده‌وامده‌بئيت تئيدا . وه هه‌موو زانياره‌يه هه‌ميشه‌يه‌يه‌كان ، فه‌ره‌نگ ، كوئزانياره‌يه جوئيكن له جو‌ره‌كانى يادگه‌ى دريژخايه‌ن (شيلان عومه‌ر حسين ، ٢٠٢١ ، ٧٨) . و توانايى نه‌وه‌ى هه‌يه نه‌و رووداوانه‌ت بير به‌ئينه‌وه ، كه كاتئيكى زورى به‌سه‌ردا تئيه‌ريوه ته‌نانه‌ت بۆماوه‌ى چه‌ندين سه‌اليش ، هه‌روها يادگه‌ى دريژخايه‌ن به (يادگه‌ى

عقلی) ناودهبریت ، چونکه بایه خدهدات به واتا در کپی کراوه کان و بیر هینانهوهی رووداویکی واقعی یان وینه و فیدویکانی ناو فلمیک یا زنجیره درامایک یان چیرۆکیکی یان بی بیر هینانهوهی وشه دهر بر اوهمکان (دهروون عهبدولرحمان سألح ، ٢٠١٤ ، ٧٠) . نهوهی جینگای سه رنجه یادگهی در یژخایهن و یادگهی کورتخایهن له په یوهندیه کی بهردهوام دان ، واتا چون دهتوانریت له یادگهی کورت خایهنهوه زانیاریهکان بگواز رینهوه بو یادگهی در یژخایهن ، بههمان شیوهش دهتوانریت له یادگهی یادگهی در یژخایهنهوه زانیاریهکان بگواز رینهوه بو یادگهی کورت خایهن (نژاد عهلی ، ٢٠٠٧ ، ٨٠) .

له یادگهی در یژ خایهندا بو هه لگرتنی زانیاریهکان پشت به دوو گریماننه ده به ستیت:

١- نه گهر همر زانیاریهک به قوناغی یادگهی کورت خایاندا تینه پهریت ، نهوه ناتوانریت له یادگهی در یژ خایهندا هه لگیریت .

٢- مه شقیبکردن و دوباره کردنهوه و راهینان له سه ر زانیاریاکان له یادگهی کورتخایهن ، وا دهکات زانیاریهکان بپازرین و بمینهوهو بگواز رینهوه بو یادگهی در یژخایهن (همیشه یی) . (نهریره ساییر مستهفا ، ٢٠٢١ ، ٣٠١) .

١-٤ یادگهی سیمانتیکی

یادگهی سیمانتیکی به یادگهی فهرهنگی و فهرهنگی ناوازهیی و فهرهنگی سیمانتیکی ناودهبریت . یادگهی سیمانتیکی لهو لایهنهوه به فهرهنگی ناوازهیی ناوزه مند دهکرتیت ، که هه موو کوزانیاریهکانی ناخیوه له روویی وشهکان و چه مکهکان و واتاکان و ریزمان و یاسای به کارهینانی وشه و نهو نامازه زمانیانوه هه موو په یوهندیهکانی نیوانیان له خودهگرتیت (باخان سرحد عبدالرحمان ، ٢٠٢٤ ، ٥٢) .

مروڤ له ریگهی بیرگهی واتاییهوه توانای نهوهی دهبیت ، که نوینه رایهتی چه مکهکان بکات. نه مهش ریگهی پیده دات بتوانیت گورانکاری لکاندی چه ماکان و تیکه لکردنیانی هه بیت ، و زانیاری بلامو بکاتوه ، ههروه ها هه موو کلتوری مروڤایهتی وهک نهدهب و زانست و هونه و ناین له سه ر بنه مای زانیاری چه مکی دروستکراوه (Camina and Guell, 2017, 8) وه دهتوانین بلین جیاوازی مروڤ له گهل نازل ههکاندا نهوهیه که نازل ههکان دهتوانن شتهکان بناسنهوه وهک (خواردن یان نامرازه سادهکان) ، به لام توانای ناوازهی مروڤ لهوه دایه ، که دهتوانن نوینه رایهتی چه مکهکان بکات به شیوهی هیما و له ریگهی زمانهوه نه مهش وای کرده ، که گواسته نهوهی زانیاریهکان له نیوان تاکهکاندا ناسان بیت یاخود دروستکردنی چه مکی تازه له ریگهی تیکه لکردنی چه مکهکان . (Binder and Desai , 2011, 1)

. کاتیک دهوتریت یادگهی سیمانتیکی زانیاریه سه بارهت به جیهان ، به لام دهکرتیت جیاوازی تاکه کسهی له بیرگهی واتایدا هه بیت به پی نهزمونی مروڤهکان. بو نمونه رهنگه کسه یک زانیاری دهر باره ی پیشله یهکی کیوی هه بیت یان نه بیت یان زانیاری دهر باره ی پایتهختی یابان هه بیت یان نا هه بون و نه بونی نه م زانیاریانهش نهزمونی مروڤ رولی تیدا دهبیت (Yee and Jones .etc, 2018, 328) . کاتیک وینا دهکهی که سه گیک بو یه کهم جار دهبیت چه مند تایه ته مندیبه که ی دیاریکراوی تایه تی هه یه وهک شیوهیهکی دیاریکراو ، بون ، جو له ، رهنگ ، دهنگ ، به لام کاتیک دوا ی هه فته یهک هه مان نازل دهبیت هوه رهنگه بونه که ی یان در یژی موکه ی جیاوازی بیت به لام جو له شیوه که ی رهنگی هه مان شته رهنگه و ابیریکه یتهوه که شورابیت بو یه دوا ی دوو نهزمونی جیاوازی له گهل نه م نازل هه به لام دوباره بونهوهی تایه ته مندیبه جیاوازهکانی تایهت بهم نازل هه و دهکات له یادگهی واتایی هه لگیریت (سه رچاوهی پینشوو ، ٣٢٠) لیکولینهوهکانی نه م دوا یانه دهر یان خستهوه ، له ریخته ستی یادگهی واتایدا

شيء ياخود وينه رُوليكي زور گرنگ دهبيئيت له جياكردنهو بهكودكردني شتهكان، نهمهش له كاتيكا دهبيئيت كه واتاي شتهكان به تنها بهس نيه بو نهم پرؤسهيه بويهش پيشانداني وينه دهبيئته كليلى سهرهكي بو دهستراگيشتن به زانباري له يادگه ، وه لهم دؤخهشدا ميشك شيوه وهكو فلتريكي جياكهروه بهكاردههينيت بو هملگرتن و وهرگرتنهوي زانباريهكان به تايبهتي بو نهم شتانهي كه هاوشيوهيان ههيه واتا (3 , 2015 , Weelden and Schilperoord .. etc) نهمگر باس له سود و گرنكي يادگهي سيمانتيكي بكمين ، نهموا دهتوانين بلين يادگهي سيمانتيكي گرنگه بو ناسينهوي شتهكان و تنهكان و تيگيشتن ل له كومهلگا و تيگيشتن له ماملهي تاكهكان و بيركردنهوه له رابردوو و خهيالكردني داهاتوو (1 , 2011 , Binder and Desai).

١- ريخستني زانباريهكان لاي تاكهكان

سهرهري بيرو بوچوني جياواز له لاي تويزمران لهسهر ريخستني زانباريهكان له ميشكي مروفهكان يان يادگهي هملگري زانباريهكان ، بهلام ههنديك له تويزمران نامازهيان بهوه كردوه كه دهكرت ريخستنهكان جياوازيان ههبيئيت له لاي تاكهكان .

تويزمران پنيان وايه كه ريخستني زانباريهكان دهكرت له لاي كهسي پيگوشتوو ياخود گهنجهكان جياواز بيت له ريخستنهكان لاي مندالان .

پنيان وايه كه ريخستني زانباريهكان له ميشكدا له لاي گهنجهكان لهسهر بنهماي پهيوهندي پولينكردن واتا به پي پلهبندي ريكبخرين ، بهلام له كاتيكا له لاي مندالان لهسهر بنهماي پهيوهندي بابتهيهكان ريخستنهكان نهمجام دهريئ (94 , 2014 , Favarotto and Coni ..etc) بو نمونه (عهزي ، جلوبهرك) نهمه پهيوهندي پولكردنه كه شتهكان به پي پلهبندي ريكدخهچونكه عهزي نهماميكه له پولی جلوبهرك ، بهلام (عهزي ، كچ) نهمه پهيوهندييهكي بابتهيه كه عهزي نهماميك نيه له پولی كچ بهلام پهيوهندييهكي راستهوخو ههيه له نيوانيان.

١-٦ زاروهي پهيوهست به يادگهي سيمانتيكي

١-٦-١ كلتور

كلتور رُوليكي گرنگ و جهوهري له ژياني مروفدا دهبيئيت ، كه سهرجهم بواره جياوازهكان دهگريتهوه وهكو (دابوو نهرت ، زمان ، فيكر ، نهمه ، روشنبيري ، هونه ، ميژوو) وه سهرجهم بواره ماددي و مهعهويهكان و شارستانيهكاني كومهلگه دهگريتهوه ، كلتوري ههر نهمهويهك له هزارو ميشكي تاكهكاني كومهلگهيهكا به شيويهيهكي ناراستهوخوش بيت خوي وينا دهكات دهتوانين بپرسين نايا چ پهيوهندييهك ههيه له نيوان كلتور و يادگهي سيمانتيكي ؟ بيگومان كلتور و يادگهي سيمانتيكي پهيوهندييهكي توندوتول له نيوانيان دا ، ههيه بهوي كه كلتور يادگهي سيمانتيكي دروست دهكات ، وه يادگهي سيمانتيكيش كلتور دهپاريژيت و دهگوازيتهوه نهمه دوای نهمه . بهلام له ههمان كاتدا يادگهي سيمانتيكي دهكويته ژير كاريگهري نهمه كلتورهي كه تييدا دهزي ، چونكه كلتور وهكو چوار چيوهيهك دياري دهكات كه چ زانباريهك دهچيته ناو يادگهي سيمانتيكي . چونكه ههنديك شت ههن له كلتوريكا بوني ههيه ، ههر بويهش له يادگهي سيمانتيكي نهمه كهسانهي كه سهر بهو كلتورهن بهدي دهكرت ، بهلام نهمه شتانهي كه له كلتوريكي تر دا به پيچهوانهوه بوني نيه نهموا له يادگهي سيمانتيكي كهساني سهر بهو كلتوره دا بهدي ناكريت.

كلتور فيرمان دهكات سهرنج بخهينه سهر چي و ومچي فهراموش بكهين ، ههروهه چون واتاي شتهكان لئيك بدهينهوه ، نهمشه دهبيته هوي نهوهي يادهوهري خهلكي ناوچه جياوازهكان جياواز بيت لهيهكتر ، وه بههيج شئويهيك نهم جياوازيه نابيته هوي گوران له چونيتهي كاركردي ميشك تنها گوران له شئويه سهرنجان (Gutchess and Indeck , 2009, 142) ومكو دهبيريت له زوربهه كلتورمكندا هاتي بههار و سالي نوي تنها گورانتيكي سروشتي و ئاساييه . بهلام له بههاردا بونهيك ههيه كه نابيهته به كلتوري كوردي نهويش نهووزه . (نهووز) له يادگهي سيمانتيكي تاكي كوردا واتايهكي زور قول و فراواني ههيه، كه پهيوسته به ئهفسانهي " كاوهي ئاسنگهر " ههر بويهش له ميشكي تاكي كوردا چهكي (نهووز) گري دهرت به به كومهليكي واتاي تروهه وهك (هيماي سهركهوتن ، نازادي و رزگاري ، شورش ، ناگر) . ههر بويهش كاتيكي كه تاكيكي كورد گويي له وشهه نهووز دهبيت ههموو نهم شتانه له ميشكي دا چالاك دهبيت، كه له كهسيكي سهر به كلتوريكي تردا نهمه بهدي ناكريت.

١-٦-٢ لايهني كومه لايهتي

يادگهي سيمانتيكي بهشيكي دانهبراهه له پرؤسهي تيگهيشتن و كارليكردي كومه لايهتي ، نهم يادگهيه بنهمايه بو پهيوهنديكردي نيوان تاكهكان و تيگهيشتن له زمان ، ههروهه دهمانكات به خاوهني تيگهيشتن قوول له ياسا و چهكه كومه لايهتيهكان ، ههروهه تواناي ليكدانهوهي وردى نيشانه كومه لايهتيهكان. دهتوانين بيرسين ئايه لايهني كومه لايهتي كاريگهري دروست دهكات لهسهر يادگهي سيمانتيكي وه نهگهر دروستي دهكات چون ؟

تويژينهوهكان دهريناخستوه كه يادگهي سيمانتيكي ههستيارن بو زانياريه كومه لايهتيهكان ، نهو چهكهانهي كه ماناي كومه لايهتيان ههيه كاريگهري لهسهر يادگهي سيمانتيكي دروست دهكن ، وا دهكان كه يادگهي سيمانتيكي زياتر كارا بيت ، واتا لهكاتي گهيشتن چمكيك ياخود زانياريهكي كومه لايهتي يادگهي سيمانتيكي كاردانهوهي زياتر دهبيت وهك له چهكيكي ترا (Zhang and Xu , 2023,4) نهمهش به واتاي نهوه ديت كه لايهني كومه لايهتي وهك هوكارتيكي مهرجدار كار دهكات بو چالاكردي پرؤسيسكردي ماناي چهكهكان.

لايهني كومه لايهتي كاريگهريهكي قوولي لهسهر يادگهي سيمانتيكي ههيه ، چونكه كاردهكاته سهر چونيتهي تيگهيشتمان له واتاي شتهكان و ههنگرتنيان له ميشكدا ، ههروهه زانياريه كومه لايهتيهكان كاريگهريان لهسهر چونيتهي دروستبوون و كاركردي يادگهي ميشكمان ههيه. (ههمان سهرچاوه، ٤) به واتاي نهوهي كه زانياريهكاني پهيوسته به پيكهاته كومه لايهتيهكان روليكي بنهرتي دهگيرن له دياريكردني چونيتهي پرؤسيسكردي و ههنگرتني واتاكندا . بو نمونه چهكي (ميوان) له لاي تاكي كورد ههر له منداليهوه له ريگهي كارليكه كومه لايهتيهكانهوه ، ههر له تهمنيكي كهمهوه دهبييت كه دايكو باوك ، ياخود كهساني گهورتر له خوي چون ههلسوكهوت دهكن كه ميوان ديت ، كه دهست بهجي ههلهدستن و به گهري پيشوازي ليدهكهن ، ياخود خواردني زور ناماده دهكن ، خزمهتي دهكن ، باشترين جيگهي بو دابين دهكن ههروهه له گهل نهمانهشدا كومه ليكي دهستهواژه ههن كه مندالان له گهورمكانهوه گويان ليدهبيت فير دهن بو نمونه (ميوان خوشهويستي خوايه) ، ياخود (ميوان رزي خوي له گهل خويتهي) ، ياخود زور جار ريز گرتن له ميوان دهبهستريتهوه به (خانهداني) . ههموو نهمانه بريتين له توريكي ئالوز له زانياريه كه

وقائع المؤتمر الدولي الرابع (التعليم العالي وقضايا المجتمع المعاصر) ٦-٧/٥/٢٠٢٦

دهبنة بهشیکى دانهر او له یادگهى سیمانتيكى تاک و کومهلگه ، نهمش پيشانمان دهکات که چون لایهنى کومه لایهنى به شيوهيهكى بهرچاو کاریگهري لهسهر یادگهى سیمانتيکيمان دروست دهکات.

١-٦-٣ ناین

بیگومان که دهلین یادگهى سیمانتيكى بریتیه له زانیاریه گشتیهکان و راستیهکان و چهکهکان نهوا لایهنى ناینیش دهکریت بهشیک بیت لهم یادگهيهو کاریگهريشى ههبيت لهسهرى ، چونکه پیکدیت له کومهلگهیک چهکمک و زانیاری که له یادگهى سیمانتيکیدا ههلگیراوان .

تویژهران باس لهوه دهکمن که بیروباوری ناینی دهوانریت وهک چوارچیوهيهكى مهعريفی سهیر بکریت که نهزمون زانیاریهکانی کهسیک پۆلیندهکات که تیگهشتن و بینیمان له جیهان له ریگهى نهم چوارچیوهيهوه فیلتهر دهکریت ، به واتای نهوهى که بیرو باوهرى ناینی کاردهکاته سهر یادگهى سیمانتيکيمان بهوهى کهسیک چون له (خودا و ژیان و جیهان) هتد . تیدهگات وه نهم بیروباوهره ناینیه کاریگهري لهسهر تیروانینی مروث دروست دهکات (Kirby, 2008, 12). نهو کهسانهى که پابهندن به ناینهوه نهوا له کاتی بیستنی زانیاریهک یاخود روودانی رووداویک ، یاخود که سهرکهوتنیک بهدهست دههینیت یاخود توشی شکستیک دهبيت له ریگهى نهو چوارچیوه ناینهوه که ههیهتى لیکدانهوه بو شتهکانی دهوروبهري دهکات . بو نمونه کهسینک پابهندبوو به ناین که بیرو باوهرى ناینی بههیزه ، وشهيهكى وهکو (بوومهلهرزه) لهریگهى نهو چوارچیوه ناینهوه نهو وشهيه فلتهر دهکات و لیکدانهوهى بو دهکات و واتای پیدهکات ، که رهنگه نهو کهسه وهکو (نیشانهى سزا) لیکدانهوهى بو بکات . بهلام به پیجهوانهوه کهسیک که لایهنى ناینی لاوازه نهوا وهکو جولهى بهشیکى زهوهی لیکدانهوهى بو دهکات ، که له کاتیکدا ههمان چهکه ، نهمش کاریگهري ناینه لهسهر یادگهى سیمانتيكى که وهکو فلتهریک کار دهکات.

١-٦-٤ قوتابخانه

قوتابخانه دهوانیت کاریگهري لهسهر یادگهى سیمانتيکيمان بکات بهوهى که دهوانیت یادگهى سیمانتيکيمان فراوان بکات نهمش بههوى (خو بهرهم هینانی زانیاریه نوییهکان) له ریگهى تیکهکرندی زانیاریهکان به هوى نهو زانیاریانهى که به شيوهى جیاواز بهلام پهيوهندیدار بهيهکهوه بهدهستی هینراون (Bauer and Blue ..etc , 2016 , 2) نهمش بهواتای نهوهى مندالان بهردهوام زانیاری له سهرچاوه جیاوازهکانهوه فیردهبن بهتاییهتى قوتابخانه که جیگهيهكى باشه بو فیربوون زوربهى ههرهزوری چهکهکان و وشهکان که له ریگهى (وانهکان ، چیرۆک ، کتیهکان) فیردهبيت بهلام مهرج نیه نهو شتانه به شيوهيهكى راستهوخو فیربیت بهلکو له ریگهى پرۆسهى لۆژیکى و بهراوردکاری و گشتاندنهوه بهدهستدین بو نمونه :

شیرهکان گوشت دهخون .

ناسکهکان گیا دهخون .

شیرهکان ناسکهکان دهخون .

مندال که نهم دوو زانیاریه فیربوو یهکهم (شیرهکان گوشت دهخون) و دووم (ناسکهکان گیا دهخون) نهوا له ریگهى تیکهکرندی نهم دوو جوړه زانیاریه که له کاتی جیاواز و به ریگهى جیاواز بهدهستی هیناون نهوا زانیاریهكى تازه فیردهبيت که خودی کهسهکه خوئ بهرهمی هیناون وهک (شیرهکان ناسکهکان دهخون).

بهشی دووهم :

٢-٢-١ چه مگ پیناسه ی فرهمان

فرهمان و اتا توانا و لیهاتوی بهکارهینانی دوو زمان یان زیاتر له لایهن تاکهوه ، ئەم دیاردهیهش ئیستابالی کیشاوه بهسەر تهوای جیهاندا، بوونی فرهمانی وهکو دیاردهیهکی کۆمه لایهتی دهکریت بگهریتتهوه بو چهند هۆکاریک که له ههندیک باردا به ویستی تاکهکه خۆیهتی و ههندیک جار بی ویستی تاکه **بین** و لهوانهیه پیویستی ژیان هۆکار بیت. (بیرنارد کهمری ، ٢٠٠٧ ، ٢٢) به واتایهکی تر دهتوانین بلاین شیوازی ئاخواتنی قسهکه مان لهو کۆمه لگایانهی که به دوو زمان زیاتر له دوو زمان دهوین ، که زمانی یهکه میان دهکریت زمانی دایک بیت که له زۆر بهی بواره فهرمیهان بهکار دیت وهکو (کاروباری رامیاری ، خویندن ، راگه یاندن) . زمانی دوو هه میان که دهکریت زمانی بیانی بیت که زۆر جار بو لیکه گه یشتن یان له کاتی په یوهندی کردندا بهکار دیت ، یان به پینچه وانه وه (پیشکوهت مه جید ، ٢٠٢٢ ، ١٧٨) .

بلۆم فیلد که زمانناسیکی ئەمه ریکیه پیی وایه که به کهسیک دهوتریت فرهمان که کۆنترۆلی هاوشیوهی زمانی دایکی بهسەر چهند زمانیکدا هه بیت. (Beibei , 2023 , 96) .

زۆر بیرورای جیاواز هه ن لهسەر ئەوهی که ئایا دوو زمانی به فرهمان داده نریت یاخود سیی زمان و زیاتر ئینجا به فرهمان هه ژمار دهکریت . ههندیک له توێژمان و زمانهوانان پینان وایه که دوو زمان زیاتر ئینجا به فرهمان داده نریت و اتا ناتوانریت به دوو زمان بوتریت فرهمان .

به لام ههندیک له توێژمان که کاریان لهسەر سیی زمانی دهکرد بیریان لهوه دهکردوه که ئەم ناوه زۆر سنورداره و ئەو کهسانه ناگریتتهوه که به چوار زمان و پینج زمان دهزانن ، ئەمهش بوه هۆکاری ئەوهی که بهدوای زاراوهیهکی گشتگیرتر و فراوانتردا بگهرین ، دوای گفتوگویهکی زۆر گه یشتنه ئەو بروایه ی که باشتیرین وشه بو گوزارشتکردن له کهسی دوو زمان یان زیاتر له دوو زمان ئەوا به فرهمان داده نریت (Dewaele , 2015 , 2) دهکریت بلاین فرهمانی وهک و چهتریکیه گهوره و فراوانه که هه موو حالتهکان له ژیر بالی خویدا کۆده کاتهوه وه (دوو مانیش) یه کهم و بنه ره تیرین حالتهی ژیر ئەم چهتره یه . که کهسیکی دوو زمان یه کهم پلهی فرهمانی به دهسته پناوه و لهسەر هه مان ریگه یه که کهسیکی سیی زمانه یان چوار زمان پیندا دهرووات . لهم لیکۆلینه وهیه شدا زانایان وا سهیری دوو زمانی و فرهمانی دهکهن وهک و دووشتی جیاواز نابیین ، به لکو وهکو دوو په یوهندی بهردوام سهیریان دهکهن که تیندا دوو زمانی خالی دهستپیکه .

٢-٢-٢ سوودهکانی فرهمانی

توێژینه و مکان ده ریانخستوه که دهکریت فرهمانی زۆر سوودی هه بی له ههردوو لایه نی دهروونی و فیزیکی و اتا (ماددی) لهوانهش :

- ١- سوودی مه عریفی بو میشک : له توێژینه وهکاندا ده رکهوتوه که فرهمانی توانای میشک به هیزتر دهکات وهک زیادکردنی توانا سه رنجدان ، و یارمه تیدهر بو دواخستنی نیشانهی پیری و خه له فان .
- ٢- سوودی دهرونی و کۆمه لایهتی : کهسانی فرهمان زیاتر کراوه و لیبوردهن و داهینه رن ، توانایان هه یه له گه ل باروودوخه سه ختهکان باشتتر خویان بگونجینن .
- ٣- سوودی ئابووری : شاره زابوون له چهند زمانی دهرفهتی کارکردن زیاتر دهکات و له بواری ئابووریدا به هه یهکی زۆری هه یه . (Dewaele , 2015 , 3-4) .

فره‌زمانی دا ده‌ننن که ئەمەش دەبیتە هۆی ئەوهی که ئەم دیاردەیه بێتە بەشیک له سیستمی پەرودەدا و له دام و دازگا فەرمیەکاندا. هۆکاری ئەم بربارە سیاسییەش دەکریت بۆ پاراستنی مافی کەمینه‌کان و یەکپارچەیی نیشتمانی، یان میژووی و لاتەکه بگه‌ڕێتەوه، (سەرچاوهی پیشوو، ٥١٥).

٤- هۆکاری کۆچکردن: کۆچکردن به یه‌کیک له فاکتەرە سەرەکیەکانی دروستبوونی فره‌زمانی دادەنریت، فراندا گروژان ئەم هۆکارە بۆ سێ جۆر سەرەکی پۆلین دەکات. ئەوانیش هۆکاری سیاسی وەک (شەر و نا ئارامی) رووبات، یاخود هۆکاری کۆمه‌لایه‌تی وەک (گه‌ران به دواي ژيانیکی باشتر) رووبات، یاخود به هۆکاری ئابووری وەک (دۆزینەوهی هەلی کاری باشتر) رووبات. کاتیک کۆچبەرانی زمانی و لاتە مەبەست فیر دەبن و به‌کاری ده‌ننن و له هه‌مانکاتدا زمانی دایکی خۆیان له‌گه‌ڵ خه‌لکی و لاتە خۆیان به‌کار ده‌ننن، ئەمەش دەبیتە هۆکاری دروستبوونی فره‌زمان له ماوه‌یه‌کی که‌مدا (Ali, 2023, 389).

٥- هه‌ل‌بژاردنی ئاره‌زوومه‌ندانه: هۆکاریکی تری فره‌زمانی ده‌گه‌ڕێتەوه بۆ ئەو حه‌زوو و ئاره‌زوو و خولیایه‌ی که تاکه‌کان بۆ فیربوونی زمانیکی دیکه هه‌یانه، که وا له تاکه‌کان ده‌کات که هه‌ول بده‌ن که زمانیکی تر فیرببن جگه له زمانی دایکیان یاخود زۆر جار بۆ ده‌وله‌مه‌نبوون له رووی رۆشنی‌ریه‌وه هۆکار ده‌بیت بۆ گرتنه‌ به‌ری ئەو هه‌نگاوه (Aronoff and Rees Miller, 2001, 517) هه‌ر بۆیه‌ش ده‌کریت بۆ ئەم هۆکاره‌ غه‌ریزه‌یه‌ زۆر جار وا له تاکه‌کان ده‌کات به دواي زمانیکی تر دا بروات و سه‌رنجی رابکێشیت، جا چ بۆ براودان به توانا‌کانی یان له پیناو دوا رۆژیدا بێت. چونکه له رۆژگاری ئەمه‌رۆدا فیربوونی زمانی دووم بۆته پێویسته‌یه‌کی سه‌ره‌کی مرۆف بۆ به‌ده‌سته‌ننانی کار و زۆر جار تاکه‌کان بۆ ده‌رخستنی خۆیان زمانی تر تیکه‌ل به زمانه‌که‌یان ده‌کهن له‌کاتی ئاخوتن دا، که ئەمەش زۆر جار دواي ماوه‌یه‌ک وا له خه‌ل‌کانی تریش ده‌کات ئەو وشانه دووباره بکه‌نه‌وه‌وه به‌کاری به‌ننن. (خۆشناو عه‌زیز حه‌مه ئەمین، سه‌لام ره‌شید، ٢٠١٩، ٩١).

ئه‌نجام

- ١- یادگه‌ی سیمانتیکی ده‌که‌وتیه ژیر کاریگه‌ری کلتوره جیاوازه‌کانه‌وه.
- ٢- ناین رۆل‌یکی گرنه‌گ ده‌گه‌ڕیت له فراوانکردنی یادگه‌ی سیمانتیکی.
- ٣- لایه‌نی کۆمه‌لایه‌تی رۆل و گرنه‌گی هه‌یه بۆ ریکه‌ستنی یادگه‌ی واتایی لای ناخیه‌ره‌ان.
- ٤- قوتابخانه‌ش هه‌ر له سه‌ره‌تای مندالیه‌وه کاریگه‌ریه‌کی زۆر گرنه‌گ ده‌گه‌ڕیت بۆ فراوانکردنی یادگه‌ی سیمانتیکی.

سەرچاوه‌کان

کوردی

- ١- ئازاد عه‌لی (٢٠٠٨). ده‌رباره‌ی ده‌روونزانی گه‌شتی، چاپی یه‌که‌م.
- ٢- ئازیز قادر میراوده‌لی (٢٠١٦) ده‌روازه‌یه‌ک بۆ ده‌روونزانی، چاپی یه‌که‌م، ده‌زگای چاپ و په‌خشی نارین، هه‌ولێر.
- ٣- ئاقیستا که‌مال مه‌حمود (٢٠١٢) پێرۆسه‌سایکۆلۆژیه‌کان له زمانی کوردیدا، به‌ری‌به‌ر‌ایه‌تی چاپ و بلاک‌ر‌ده‌وه‌ی سلێمانی، سلێمانی.
- ٤- ئومید به‌رزانی برزو (٢٠٢٠) توێژینه‌وه‌ زمانه‌وانیه‌کان، به‌رگی دووم، چاپی یه‌که‌م، چاپخانه‌ی جه‌نگه‌ل، تاران.

وقائع المؤتمر الدولي الرابع (التعليم العالي وقضايا المجتمع المعاصر) ٦-٧/٥/٢٠٢٦

- ٥- أيراهيم فه قى (٢٠١٨) يادگه و بىرخو هینانهوه: تهرکیز - نهخشه زهینییهکان - لهبیرچوونه وه. وهرگیرانى سامان ماملئیسى، چاپى یهکهم.
- ٦- باخان سرحد عبدالرحمان (٢٠٢٤) پهیبیردن به ئاخاوتن و دهستپیراگهیشتنى فهرهنگى له زمانى کوردیدا، تیزی دکتورا، کولئزى زمان، زانکوى سلیمانى.
- ٧- بروا رهسول ئهمهد (٢٠٢١) گهنجینهکردنى زانیارى له فهرهنگى عقلایدا له نیوان تیورى شهبهنگى دهنگهکان و تیورى تهونى سیمانئیکى، تیزی دکتورا، کولئزى پهروهده، زانکوى راپهیرین.
- ٨- بئرنارد کهمرئ و ئهوانى دیکه (٢٠٠٧). زمان. وهرگیرانى کامل محهمهد قهردهاخى. چاپى یهکهم. هولئیر: بهریوه بهرایهتى خانهى وهرگیران.
- ٩- پئشره وهبدوللا (٢٠١١) جهسته، دهروون، عقلا، چاپى یهکهم، دهزگای چاپ و بلاوکردنهوى ئاراس، هولئیر.
- ١٠- پئشکومت مهجید محهمهد (٢٠٢٢) خواستنى زمانى له زمانى کوردیدا (ژههرى زمانى) به نمونه، تیزی دکتورا کولئزى زمان، زانکوى سلیمانى.
- ١١- خوشناو هیز حهمه نهمین و وهسلام رهیم رهشید (٢٠١٩). 'فهرهنگى زمان و پرۆسه فهرهنگیهکان له زمانى کوردیدا'. گوڤارى زانکوى گهرمیان، ٦(١).
- ١٢- دهروون وهبدولرحمان سألح (٢٠١٤) رۆلى زمان له ئاراستهکردنى لایهنى دهروونى تاکدا: لئیکولئینهوهیهكى زمانهوانى دهروونیه. نامهى دکتورا، سکولى زمان. زانکوى سلیمانى.
- ١٣- شیلان عومهر حسین. (٢٠٢١). داخورانى زمانى دایک، بنهما و پهسندکردن. توئزینهوه. زانکوى سلیمانى، سکولى زمان.
- ١٤- عدنان وهبدوللا وهبدلوهاب (٢٠١٥) وهرگرتنى زمان لای مندال، نامهى ماستهر، کولئزى زمان، زانکوى سلیمانى.
- ١٥- نهزیره سابیر مستهفا (٢٠٢١)، پیراگماتیک و شیوازگهرى، چاپى یهکهم، ناواندى ئاویر. عهرههه
- ١٦- ایمان عماد الدین ابراهیم محمد (٢٠١٧) 'مفهوم الذاکره الدلالیه من منظور علم النفس العصبى والنماذج النظرية المفسرة له: مراجعة نظرية'، حوليات آداب عین شمس، ٤٥، لل. ٣٠٦-٣٢١.

ئینگلیزى

17-Ali, A. M. (2023). 'The Effect of Bilingualism on Cognitive Development in Children Review Article'. Alustath Journal for Human and Social Sciences, 62(4), Article 20. DOI: 10.36473/ujhss.v62i4.2278

18-Aronoff, M. and Rees-Miller, J. (eds) (2001). The Handbook of Linguistics. Oxford: Blackwell Publishers.

19- Bauer, P.J., Blue, S.N., Xu, A. and Esposito, A.G. (2016) 'Productive extension of semantic memory in school-aged children: Relations with reading comprehension and deployment of cognitive resources', Developmental Psychology, 52(7), pp. 1024–1037.

- 20-Beibei, Y. (2023). Multilingualism in the world. *Voice of Research*, 11(4), 98-100.
- 21-Binder, J.R. and Desai, R.H. (2011) 'The Neurobiology of Semantic Memory', *Trends in Cognitive Sciences*, 15(11), pp. 527–536.
- 22- Camina, E. and Güell, F. (2017) 'The neuroanatomical, neurophysiological and psychological basis of memory: Current models and their origins', *Frontiers in Pharmacology*, 8, p. 438. doi: 10.3389/fphar.2017.00438.
- 23-Dewaele, J.M. (2015) 'Bilingualism and Multilingualism', in *The International Encyclopedia of Language and Social Interaction*. Wiley-Blackwell, pp. 1–11.
- 24-Favarotto, V., Coni, A.G., Magani, F. and Vivas, J.R. (2014) 'Semantic memory organization in children and young adults', *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 140, pp. 92–97. doi: 10.1016/j.sbspro.2014.04.392.
- 25-Greenberg, D. L. and Verfaellie, M. (2010). 'Interdependence of episodic and semantic memory: Evidence from neuropsychology'. *Journal of the International Neuropsychological Society*, 16(5), pp. 748-753. DOI: 10.1017/S1355617710000676.
- 26- Gutchess, A.H. and Indeck, A. (2009) 'Cultural influences on memory', in Chiao, Y. (ed.) *Progress in Brain Research*, Vol. 178. Amsterdam: Elsevier, pp. 137–138.
- 27-Hodges, J.R. and Patterson, K. (1997) 'Semantic memory disorders', *Trends in Cognitive Sciences*, 1(2), pp. 68–72. doi: 10.1016/S1364-6613(97)01022-X.
- 28- Kirby, M. J. (2008). *The Impact of Religious Schema on Critical Thinking Skills*. Educational Specialist Thesis. Utah State University.
- 29-Weelden, L., Schilperoord, J., Swerts, M. and Pecher, D. (2015) 'The role of shape in semantic memory organization of objects: An experimental study using PI-release', *Experimental Psychology*, 62(1), pp. 1–16. doi: 10.1027/1618-3169/a000270.
- 30- Tolving .E , (1972) *Episodic and Semantic Memory* , in Endel Tulving and Wayne Donaldson (eds) *Organization of Memory* .Newyork , Academic Press . pp 381-403.
- 31-Yee, E., Jones, M. N. and McRae, K. (2018). *Semantic Memory*. In: Wixted, J. T. (ed.) *The Stevens' Handbook of Experimental Psychology and Cognitive Neuroscience*. 4th ed. New York: John Wiley & Sons, Inc.
- 32- Zhang, G., Xu, Y., Wang, X., Li, J., Shi, W., Bi, Y. and Lin, N. (2023) 'A social-semantic-working-memory account for two canonical language areas', *Research Square [Preprint]*. doi: 10.21203/rs.3.rs-2537489/v1.